

דמות הרוח

רשמים מתהליך עבודה עם אושיו אמגטסו, מייסד להקת "סנקאי ג'וקו"

מאת אריה בורשטיין

החודשים שחלפו עד הקיץ היו עבורי חודשים של לימודי תואר שני במחול בסמית' קולג' שבנורת'המפטון. חודשים של ספיגה והתנסות יצירתית אינטנסיבית.

ולבסוף בא הקיץ. הנסיעה הנרגשת מערבה. המפגש עם המקום היפהפה, גן-עדן של מחול. טבול ביערות, בין פלגים והרים. קהילה של זיעה, בגדי-ריקוד, מקצבים ושפתנות. אולמות ישנים מעץ טבעי, בהם חילופי מזג-האוויר התכופים של ניו-אינגלנד נספגים אל תוך הגוף עם ציוץ הציפורים, רחש העלים ועקיצות היתושים.

התקבצנו, השישה, בערב הראשון, ערב דרוך ומוכה סופת-רעמים, בציפייה למייסטר, שיגיע מטוקיו. הכרזות ראשוניות, מכילות בקושי את הציפייה שנבנתה בחודשים האחרונים. אבל כשהוא מגיע, סוף-סוף, הוא מכריז על יום המחרת כיום חופשי... כה מאכזב וכה אופייני. אנו נדרשים להוריד הילוך, להכיר במנוחה ובהתרגעות כהשלמה שוות-ערך לעבודה האינטנסיבית, המתשה, הצפויה לנו.

אמגטסו. איש קטן, בבגדי מתעמל לבנים. פדחת לא מגולחת וזיפי השיער הגוזז מגלים סימני שיבה. גאון בן 39. למעלה מ-120 הפעעות בשנה בכל רחבי העולם. חסר-בית. אשה ובת בפריס, להקה בטוקיו. מחכה לו פרמיירה באוטובר 1988 ב"תיאטר דה לה וויל" בפריס, והוא נכנס להרפתקה החדשה הזו, יצירה ראשונה לרקדנים מערביים. עבורו זה עומד להיות תהליך שבירת מחסומי היררכיה שגורים בלהקתו היפנית, שבירת מחסומי תקשורת עם רקדנים דוברי אנגלית ושפת-גוף שונה משלו, ותהליך של חשיפת דרך היצירה.

אדם פתוח, ידידותי. מדבר בקול קטן, קצת חנוק. אינו מתנכר, אינו טורח ליצור מיסטיפיקציה של עצמו. מציץ במחברת ובה אותיות קטנטנות, מסודרות להפליא. מחפש מלה, מתבדח, מספר על תוכניתו ליצירה:

התאורה תהיה של קן טבצ'ניק [מעצב תאורה שעבד הרבה בארץ עם הלהקה הקיבוצית ובירושלים], תאורה המעצבת את החושך שעל הבמה, תאורה "נרשמת".

המוסיקה תהיה של פיליפ גלאס. לא נכתבה עבורו, אבל

הנסיעה מנורת'המפטון ל-Jacob's Pillow Festival במערב מסצ'וסטס אורכת כשעה. בכבישים אלה עברתי לראשונה בתחילת יולי 1988, בדרכי להתייצב בפסטיבל, לקראת חמישה שבועות של עבודה עם אושיו אמגטסו, המייסד והכוריאוגרף של להקת "סנקאי ג'וקו". היצירה שהוא הכין הוזמנה על-ידי הפסטיבל ועמדה להיות הראשונה שאמגטסו ייצור עם רקדנים מערביים.

את הנסיעה לפסטיבל דהרתי במהירות מופרזת, מסתכן בפיתולים הלא-צפויים של הכביש הצר העובר בין היערות של ניו-אינגלנד, ביציאה אל הבלתי-יודע, המרגש, המפחיד.

ארבעה שבועות לאחר-מכן, בחזרה מחופשת יום א' עם אשתי ובתי, היתה הנסיעה מתונה ואחראית, והנוף ההררי נקלט בעומק חדש, פתוח ורגוע.

התהליך החל באוקטובר 1987, כשהכריז הפסטיבל על בחינות לעבודה עם אמגטסו. הגעתי לבחינה בבוסטון בתחושה ברורה, שאני עומד למצוא את מקומי הנכון, להגיע הביתה. התחושה התנדפה מהר, כמובן, בין למעלה מ-100 רקדנים ורקדניות שהתייצבו לבחינות. מתוכם נבחרנו שישה, שני גברים וארבע נשים. הבחינות כללו סדרת תרגילים שדרשו ריכוז והרפיה. ביצוע כל אחד מן התרגילים לווה בתחושה של צלילה אל עומק הגוף והנפש, והיציאה מהתרגיל הצריכה שניות אחדות של היחלצות מהעומק הזה. למשל, הגוף רפוי, על סף התמוטטות, עטוף כדור אוויר גדול. האוויר מהכדור נסחט, הכדור מתכווץ וחודר אל תוך הגוף דרך הטבור. הוא מתפתל בתוך הגוף, חולף דרך הזרועות ויוצא דרך כפות-הידיים בצורת פרח.

התרגילים לוו בתחושה של מפגש חדש עם עצמי, אבל גם מוכר ומובן ומהווה לגיטימציה של חלק ממני כרקדן, חלק שלא זכה לביטוי מלא עד אז.

חודשים לאחר-מכן, כששאלנו את אמגטסו על פי מה נבחרנו, ענה תשובה אופיינית, חידתית ולא מספקת, שהדבר החשוב לו ביותר היתה היכולת לרדת בהרף-עין לשיבת-קריסה, היכולת לקפל את הגוף.

הוקדשה לו ועדיין לא הושמעה בציבור. הוא מדבר על השימוש שלו במוסיקה כמנותקת מן התנועה. עבורו המוסיקה היא חלק מהעיצוב הכללי של הבמה, כמו התאורה, התפאורה, התלבושות, חלק מעיצוב התחושה.

הוא מבקש מאיתנו לשכוח את הטכניקות הקלאסיות והמודרניות שלמדנו, הטכניקות השריריות המבוססות על כוח, הארכה ומתיחה של איברים. הגישה שלו לגוף שונה: הגוף הוא שק נוזלים ובתוכו צפות העצמות. כל פעולה צריכה להתבצע במתח מינימלי, מתוך הרפיה, אפילו אם השקעת האנרגיה היא עצומה.

ואנחנו כאן, נערכים לעבודה. אנו מתבקשים להאיט את הקצב הפנימי, למצוא שלווה, לא לאנוס את הסיטואציה, לתת לתהליך זמן.

למה אני מצפה? להיחבט אל הגבולות הגופניים, הנפשיים, ההבדעיים. לאתגר. להיפתחות ולהתפתחות רוחנית. למפגש רומנטי עם עצמי, עם איכות פנימית חדשה, עם "אסכולת הים וההר" (תרגום השם "סנקאי ג'וקו").

סקרנות: איך יתורגמו התכונות והנטיות שלנו ליצירה אחת מגובשת, שלוו על איוו דרך אנו עולים? איך נפגוש את עצמנו בסופה?

איננו מרגישים שהשלייה שלו את טכניקות המחול שוללת במשהו את דרך העבודה של רובנו. עבורי, תנועה נזילה, זורמת, הניזונה מחיים פנימיים יותר מאשר מצורה חיצונית, היא השפה שלי. מרגיש מוכן.

ועוד הודעות: לא, לא נגלח את הראשים (אמגטסו ולהקתו גם הם שוקלים להפסיק. הגיע הזמן לשנות, הוא אומר, אחרי 13 שנה). לא נעבוד בלילות, בניגוד למסורת סנקאי ג'וקו. לא נופיע עירומים ומפורדרים בלבן.

עשרת הימים הראשונים מוקדשים להיכרות עם דרך העבודה. הוא מלמד, נעזר באיושיטה, האסיסטנט שלו מרקדני "סנקאי ג'וקו", ובמוריאסו, המתורגמן והמנהל הטכני. מתחילים בשיעור הראשון. עובדים בזוגות, תמיד בהתבוננות זה בזה, בהקשבה האחד לשני, בשקט מרוכז. פותחים בתרגילי הרפיה, בהמסה של שק הנוזלים שלנו.

למשל: אני שוכב על הגב, רפוי. בתיזוג מרימה את ידי על-ידי אחיזה בזרת ובאגודל. היא מטלטלת את הזרוע, וכשהיא עוזבת, נופלת הזרוע לרצפה, פסיבית. עלי לעצור את נפילתה שבריר שנייה לפני שפרק-היד מכה ברצפה, תוך שימוש במינימום מאמץ.

בתוך המפרקים מתגלה תחושה של חלל פנימי, והתודעה מהלכת על חבל: לא לתת למחשבה להסתלק לחלוטין מתוך הזרוע, משום שעלי להספיק לעצור את היד הנופלת. אבל גם לא לאפשר למחשבה ולציפייה לחלחל אל תוך המפרקים כמתח סמך ומיותר, כדי שהתנועה תהיה חופשית לחלוטין.

"שחרור ומתח" הם המפתח לדרך העבודה. שחרור מקסמלי, מתח מבוקר בשליטה. בסוף השיעור הידיים שלי רועדות, הגוף קל וחלול וזרמים מדגדגים חולפים בעור. הגוף טעון.

בארוחת-הצהריים אנו יושבים יחד, מחליפים בינינו רשמים, מצחקקים, שואלים. הוא מספר בקיצור על אסכולת הבוטו היפנית: שנות ה-50 ביפן. אסכולה אמנותית המחפשת אמת אותנטית של יפן שאחרי מלחמת-העולם השנייה, אמת המעמידה בסימן-שאלה את המסורות הישנות, את מהות התרבות, את מהות האדם.

היז'יקטה ייסד את הבוטו והשפיע על קזואו אונו, המבוגר ממנו, להצטרף. הגישה של אונו מבוססת על אימפרוביזציה פיוטית. אמגטסו רואה עצמו מושפע יותר מהיז'יקטה, שפיתח את הגישה לגוף שאמגטסו מכנה "גימנסטיקה", שביסוד הטכניקה שלו.

כשאנו חוזרים לסטודיו, הראי הגדול מכוסה. אין בו צורך. הראי צריך להיות בפנים, הוא אומר, בדרשיה הפנימי המתמיד שבין הגוף לתודעה ובין בני-הזוג.

ההסתכלות שלי על בן-הזוג מאשרת אותו, מקיימת אותו כרקדן יותר מכל ראי.

ממשיכים בשיעורים. התנועה נטענת בדימויים שהוא נותן בה: הגוף נמש אל הרצפה, חוזר ונטען באנרגיה הבאה מן האדמה ומחלחלת מעלה. מיתרים דמיוניים מחברים אותנו אל לב האדמה, אל השמים, אל היקום שלצידי רקותינו, זה אל זה. כדורי אוויר וגלים גואים ומתגלגלים מתחתנו ובתוכנו. אנו תולעים, נבטים, חיות, רות. שוב אני מרגיש שאנו מדברים בשפה מוכרת, מובנת.

התנועה זהה לנשימה, חולפת קלה וטבעית דרך הגוף, אפילו כשהמאמץ השרירי עצום, כשהזיעה ניגרת ורעד בלתי-נשלט אוחז בעומק הגוף.

לשיעור רצף התפתחותי, כהתפתחותו של תינוק: משכיבה להתהפכות, לזחילה, עמידה על ארבע, ישיבה, קימה, הליכה, ריצה, קפיצה. עמוד-השדרה צומח לגובה, התנועה מהירה וחזקה יותר ויותר, עד לקיצוניות, עד לדיסאוריינטציה.

לעיתים יוצרים מגע זה עם זה. סוג אחד של מגע הוא זה השולח בעדינות רטט או גל דרך הגוף הרפוי של בן/בת הזוג. אני מטלטל את רגליו כשהוא שוכב אפרקדן. שולח גל על-ידי דחיפה קלה בכתף, כשהיא עומדת על ארבע. סוג אחר של מגע מעביר אינפורמציה מדויקת לגבי היציבה וארגון הגוף. נגיעה באצבע אחת בנקודה אסטרטגית: פסגת הגולגולת, בסיס הגב. המגע מארגן את הגוף או מכוון את תנועתו. כשהגוף מרוקן וער והתודעה דרוכה, המגע העדין ביותר הוא מסר ברור וחריף.

לעיתים המגע אינו גופני, אלא עובר דרך החלל שבינינו.

תנועת היד שלו שולחת כדור אוויר דמיוני המניע אותי. כשאנו הולכים לאט, זה לצד זה, הנוכחות של הגוף הנע לצידי היא מסה מוחשית המתחככת בי.

אמגסטו הוא מורה חכם. כל תנועה נבנית מן היסוד, מתנועה בסיסית. הוא לא מפרט יותר מדי, לא אנליטי מדי. אני נזרק, תמיד מוכן רק למחצה, לשלב הבא בתנועה, שאני מתקשה להאמין שאוכל לבצע. אבל מתברר שהגוף הבין את התנועה עוד לפני שהראש עיכל אותה. בעצם ידעתי לכאורה את התנועה מאז ומתמיד, אבל שכחתי. הגוף חוזר ונזכר בתנועה טבעית, אינסטינקטיבית, כהחזקת כף יד של תינוק, כנפילה וקימה.

עם הזמן אנו מגלים, שהגוף מתחסן, התכווצויות השרירים פוחתות ושוה חימום יעיל לקראת ההופעות. ערעור של כל המערכות בגוף, בניית שחרור, ריכוז וכוח. קשר בין הגוף לתודעה וביניהם לאדמה, לחלל, לאנשים.

לאחר שמצאנו את מרכז הכובד שלנו, אומר אמגסטו, הגיע הזמן להעמיד ביצה על הראש. נשלפת קערת נירוסטה מלאה ביצים טריות מהסופרמרקט. אנחנו מתיישבים בספקנות כדי להעמיד אותן על ראשן. ראשית חוכמה - לתת להן להתגלגל בחופשיות על רצפת העץ של הסטודיו. לבחור בעצמן נקודה בה הרצפה מאוזנת. ואז - זה לוקח זמן. הזיעה מטפטפת מאצבעותי על הביצה. אך מגיע רגע לא צפוי, בו הביצה, כאילו מהחלטה היא, עומדת. נס קטן. תחושה של הפתעה, רווחה, גאווה. הביצה היא אתה, אומר הוא. מסה נוזלית למחצה במסגרת קשיחה.

רצפת הסטודיו מנוקדת בכינים עומדות. הוא מיסב את תשומת ליבנו לשקט המתוח, ליחסים שבין הביצים לבין מרכז כדור-הארץ, למיתרים הדמיוניים הצומחים מהן. אנחנו עוברים בהליכה איטית בין הביצים, מתרכזים בקשר בינינו לבינן - המתח הנוצר בחלל. צעדים זהירים, שלא להרעיד את הרצפה. הראש ריק, המבט לא ממוקד, המעבר בין הביצים נהפך למעבר בין עמודים ענקיים של מקדש. אנו נשכבים בין הביצים, מצטנפים ונהפכים בעצמנו לביצה. לאט נפרשים ומתגלגלים לישיבה. האיטיות מהממת. תחושת הזמן נמוגה. הסטודיו מחשיך. זה ענן, או שיכול להיות שכבר לילה? המעבר משכיבה על הגב לישיבה על הברכיים נמשך נצח. אבל כשהחזרה / שיעור נסתיימה כרגיל ב-5.30, יצאנו המומים, מוזרים, מרחפים.

אבל אמגסטו עצמו אנושי, יומיומי. הוא לא עושה מדיטציות, מעשן בשרשרת, הקפה שלו עם סוכר, אוכל בשר, מפרטט ומתבדח - גם על חשבון עצמו. בין החזרות אנחנו מדברים בינינו עליו ועל העבודה. מעבדים, מנסים להבין, מתחלקים בתחושות, מבוכות, התעלויות. מחליפים בינינו מסוים להרפיית הגוף הדואב, ספרים, נסיון-חיים.

חלקים מסוימים של השיעור זוכים ביותר תשומת-לב ופיתוח. אנו קולטים בהדרגה שזו היא העבודה על חומר תנועתי של

היצירה ההולכת ונבנית. התנועה איטית מאוד לפעמים, אבל הוא מזכיר לנו שהתודעה נעה במהירות עצומה גם כאשר התנועה איטית. העיקר בשבילו הוא איכות התנועה והמודעות למאה-אלף הנקודות שבמעבר ממקום למקום, ממצב למצב. הדגש הוא בדימוי הפנימי, בתחושה ובכוונה שבתנועה. לא ה"אני" הוא הנע. "מישהו" או "משהו" מניע אותי, והדימוי הזה משחרר מתוכי את התנועה האצורה בי אינסטינקטיבית.

אנו נעים אל תוך הריקוד. הידיים עדינות ורכות. העיניים עצומות למחצה. כפות-הרגליים שואבות כוח מן האדמה. הוא נותן לנו דימויים מדויקים לכל תנועה. נוצות נישאות ברוח. טיפות מטפטפות מאצבעות הידיים. הגוף מפתל במצבים כמעט בלתי-אפשריים. מאמץ פסי ונפשי - אבל בתוך שבועיים נופיע על הבמה כמעט ללא מאמץ ניכר.

בינתיים אנו מופיעים בסטודיו בהרצאות-הדגמה פתוחות לקהל, מראים את תהליך העבודה. חוויה חדשה לי: להגיע להופעה במצב של הרפיה עמוקה וריכוז הקולט את הקהל ומשתף אותו בחוויה הפנימית. חשיפה המביאה גלים חסרי תקדים של אימת-קהל. נושם עמוק, נרגע, ואז שמח לתחושה, למפגש עם היבט מהותי ועמוק של קיום על במה. שמח לפתיחות החדשה הזו בי לפחד.

כשאנו מבצעים את אחד הקטעים מן הריקוד, תגובות הקהל מפתיעות. דמעות, התרגשות. אחרי ההופעה מקבלים לראשונה שבחים מאמגסטו. שבח נדיר! הוא מקפיד על התנועה לפרטי פרטיה. דורש מחויבות מלאה לכל פרט, לכל גוון של עדינות ושל מאמץ. אנו מנסים להגיע לאחידות בתזמון התנועה, אבל כל אחד צריך למצוא את דרכו הוא אליה, על-פי גופו. לומדים להקשיב לצליל הנשימה בקבוצה, לחוש זה את זה.

מתרגלים לנוע באינטנסיביות, אבל לא בשרירותיות. התנועה לא בשרירים אלא בזרם התודעה והדימויים. זו היא תנועה אינסטינקטיבית, אצורה במבנה הגוף ומשתחררת ללא חשיכה מיותרת. אנו לומדים לתת לגוף לזרום, באופן טבעי וספונטני, ולתת להבעה האישית לנבוע מהגוף, להחריף ולחשוף את המשמעות הפנימית של התנועה.

באחד מקטעי הריקוד, למשל, אנו תלויים באמצע הדרך בין שכיבה לישיבה, הגוף מפרפר ממאמץ ואנו שואפים מעלה אל ירח דמיוני. המיתר המחבר אותנו אל הירח ניתק לפתע, וכשהגוף שוקע ונפרש אל הרצפה נקרע גם מיתר בליבי ועם צליל הנשימה פורץ גם צליל של בכי.

הריקוד הולך ונבנה. מסתמן מבנה, מיקום, חלוקת תפקידים. אמגסטו מטיל עלי את תזמון וסימון המעברים לקבוצה. פסס... שקט וצלול, אוור... דקיק. זהו אתגר של פיצול הריכוז במהלך הריקוד. כשאני מנסה בפעם הראשונה להשמיע "אוור" גבוה ודק תוך כדי תנועה, אני מגלה כמה מתח נצבר בגרון, והצליל יוצא שבור וגס. הניסיון לשחרר את המתח בגרון ממוטט את כולי ואני מאבד שיווי-משקל ונופל לרצפה. חוק הכלים השלובים.

התאורה יפהפייה. עיצוב שחור-לבן. חלל שחור, לוח פיברגלס לבן ועליו תבליט גבו של אמגטסו תלוי בצד קדמת הבמה. קילוח חול לבן זורם מלמעלה בעומק הבמה, בפניה הנגדית. אנו לבושים לבן, אגודות קטנות של פרחים מיובשים דבוקות לצידו ראשינו. הן לא רק לקישוט, אלא נועדו להגביר את הריכוז, ליצור מתח וגירוי חדש בגוף, חידוד התחושה של המיתרים הסמויים הנישאים מזוויות העיניים ומצידי הרקות אל המרחב.

רגעים של שקט, נשימות עמוקות ותפילה, וההופעה מתחילה. עובר בחלל סמיך, מתרסק אל הרצפה, מתנווד בין צחוק לזעקה, נהפך לבובה, לילד, נשען על קיר אטום של זמן זורם. מסירים מעלינו קורים, טובלים אצבעות במים, שואפים אל הירח, נהפכים לדגים, לפרחים, לבני-אדם, לשפה.

שם היצירה: Fushi. בעברית: "דמות הרוח". נדמה לי שהשם הוא ההיבט היפני האחד והיחיד של הריקוד. היצירה עצמה אנוניורסלית. אנושית, פשוטה ויפה.

אמגטסו בונה עבורי קטע סולו גדול בריקוד. התרגשות: אילו צבעים ייצאו לאור? אילו איכויות הוא רואה ב? שנינו בסטודיו הלוהט בחום יולי/אוגוסט, פושטים חולצות ועובדים. קטע ארוך, מורכב. מגוון של צבעים ואיכויות: אני רץ קדימה בצחוק שטני ורץ אחורנית בזעקה בהמית. מדלג בפראות של סוס ונעצר בתמימות של ילד תוהה. אפילו כשהתנועה היסטורית, היא מחושבת בדיוקנות מתמטית.

קן טבצ'ניק התאורן מגיע. שלוש שנים הוא היה התאורן של להקת המחול הקיבוצית בישראל ועכשיו הוא תאורן-הבית של המטרופוליטן אופרה בני-יורק. תענוג לגלגל איתו שיחה בעברית בסטודיו. הוא מספר על התכנון הדיוקני של אמגטסו, על השליטה שלו בכל מרכיבי העיצוב, על הנשימה של התאורה: שינויי אור מתמידים, מדויקים, כמעט לא-נתפסים, המלווים את כל המתרחש על הבמה.

סוף-סוף עוברים מהסטודיו לחזרות ראשונות בתיאטרון. ראש שחרחר פונה אלי: דורית מלין! תאורנית ישראלית בצוות. לפני שלוש שנים עבדנו יחד בהפקת "נוודים" בתל-אביב, והנה אנו כאן, ישראלים בהשתלמות, קרובי משפחה, אנשי במה.

משמאל: אליס ריקרבי, ג'וסלין אלברכט, סוזן פרינס, אושיו אמגטסו, קלי קינג, אריה בורשטיין, פיטר דונובן, טורו אישיטה, אטסושי מוריאסו צילום: ננסי טוטקו